

11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
ACHIEVEMENTS IN MECHANICAL & MATERIALS ENGINEERING

Badania kompozytu wytworzonego w wyniku reakcji ciekłego Al ze stałym Ti

P. Zagierski

University of Oslo, Centre for Materials Science
Gaustadalleen 21, 0349 Oslo, Norwegia

Dla potrzeb norweskiego przemysłu aluminiowego, w Centrum Badań Materiałowych przy Uniwersytecie w Oslo, przeprowadzono wiele eksperymentów otrzymywania kompozytów o osnowie metalowej, m.in. w wyniku reakcji jakie zachodzą między tytanem a aluminium. W artykule opisano sposoby otrzymania kompozytu Al-Al₃Ti i wpływ trzeciego pierwiastka na własności kompozytu.

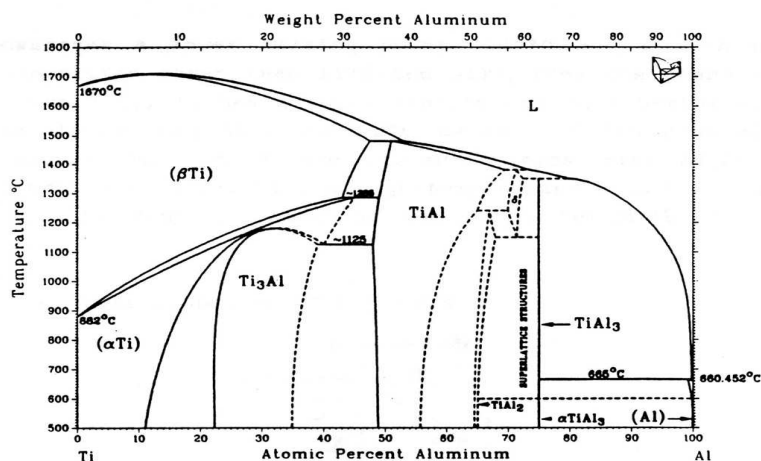
1. WSTĘP

Duże zapotrzebowanie na kompozyty inspiruje do nowych poszukiwań. Wiele nowych konstrukcji bazuje na materiałach kompozytowych. Większość z nich używana jest do budowy pojazdów latających, więc ich osnową są metale lekkie wzmacniane tlenkiem aluminium, grafitem, borem lub węglikiem krzemu. Z dużym zainteresowaniem spotkały się wytwarzane w Centrum Badań Materiałowych przy Uniwersytecie w Oslo kompozyty wzmacniane fazami międzymetalicznymi, osiągające własności mechaniczne zbliżone do własności kompozytów aluminium-ceramika.

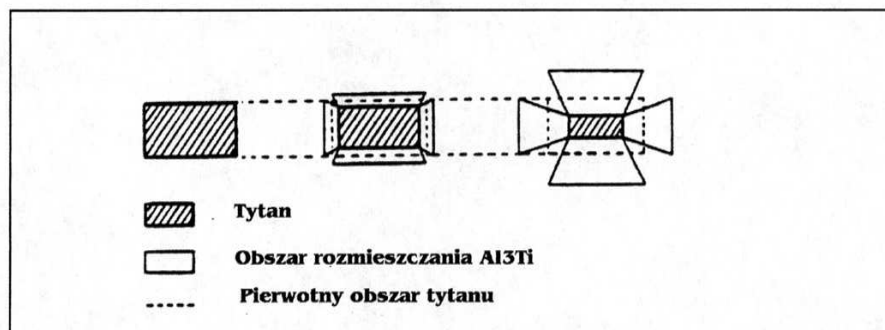
2. KOMPOZYT Al-Al₃Ti

Aluminium i tytan mogą tworzyć trzy rodzaje faz międzymetalicznych: AlTi₃, AlTi, Al₃Ti (rys. 1). Niniejsze badania skoncentrowano na fazie Al₃Ti krystalizującej w układzie tetragonalnym o sieci krystalicznej typu D0₂₂.

Rys. 1. Wykres układu równowagi Ti-Al

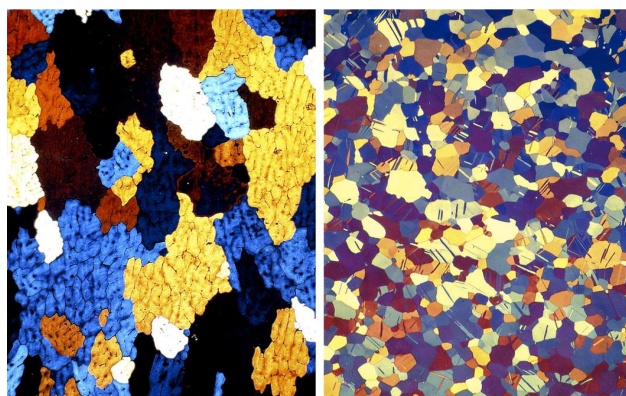

W latach 1956–68 Macoviak i Shreir obserwowali reakcje i mechanizm powstawania Al_3Ti na granicy stałego Ti oraz ciekłego Al i określili kierunki przebiegu tej reakcji (rys. 2).

Rys. 2. Obszar rozmieszczenia Al_3Ti na granicy stałego Ti oraz ciekłego Al

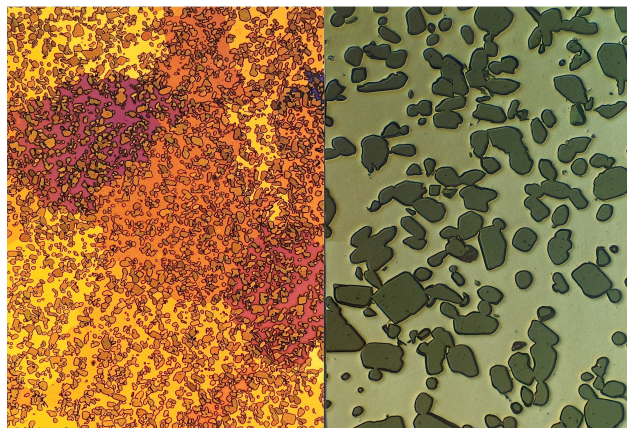
Do badań użyto czystego aluminium (99%, HV 35) i tytanu w stanie wyżarzonym (stopień czystości 2, HV 150), których strukturę przedstawiono na rysunku 3. Próby przeprowadzono w zakresie temperatury 680-900°C, w atmosferze argonu.

Rys. 3. Struktura czystego aluminium i tytanu w stanie wyżarzonym

Z obserwacji reakcji na powierzchni granicznej między stałym Ti i płynnym Al wynika, że tytan najszybciej reaguje z aluminium w temperaturze 800°C. Szybkość tej reakcji wynosi ok. 1 mm/godzinę.

Produktem reakcji są cząsteczki Al_3Ti o wielkości ok. 10 μm , o twardości 320-400 HV, równomiernie rozmieszczone w miękkiej (35 HV) osnowie aluminium (rys. 4).

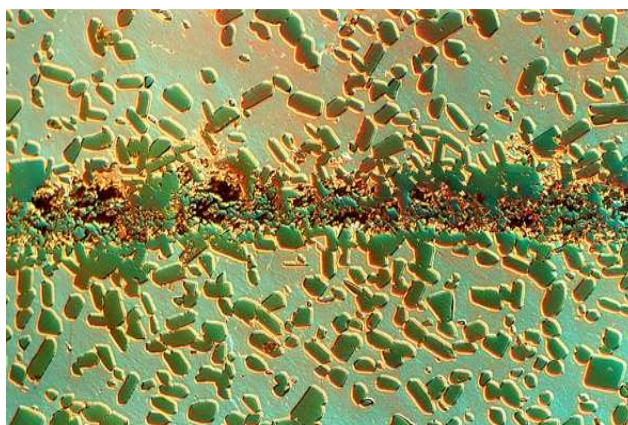

Rys. 4. Rozmieszczenie cząsteczek Al_3Ti w osnowie aluminium

Początkowo występowały problemy z powstawaniem por w procesie otrzymywania kompozytu. W materiale powstawały pory (rys. 5), m.in. z powodu zmniejszania się objętości, o 7%, jak to wynika z obliczeń według wzorów Kirkedalla, dotyczących dyfuzji.

Rys. 5. Pory powstałe w procesie wytwarzania kompozytu

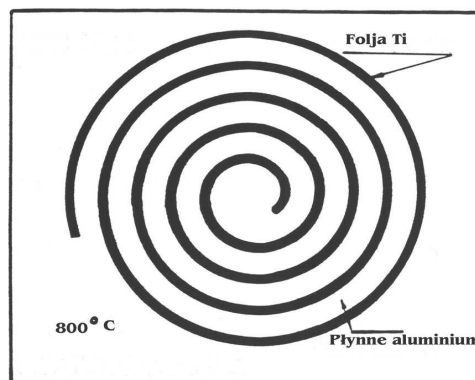
Poza tym tworzyła się warstwa tlenków Al (rys. 6), które stanowią barierę dla swobodnego przemieszczania się powstających cząsteczek Al_3Ti .

Rys. 6. Warstwa tlenków Al powstała w strukturze kompozytu

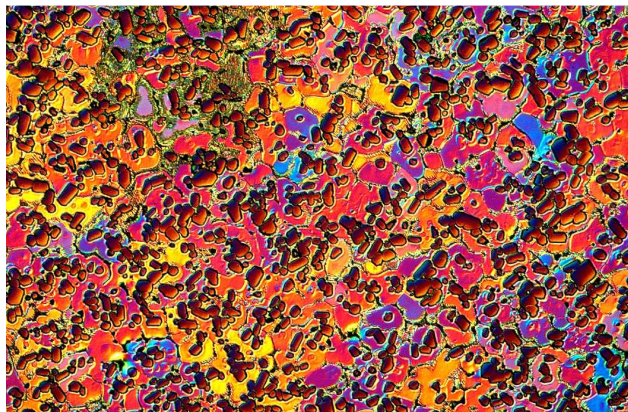
Zadowalające wyniki uzyskano wytwarzając kompozyt z folii tytanowej zwiniętej w formie spirali (rys. 7) lub z proszku tytanu.

Rys. 7. Kompozyt z folii tytanowej zwiniętej w formir spirali

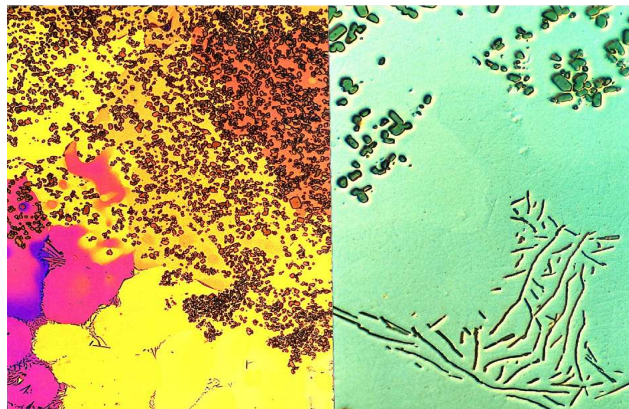
W optymalnej temperaturze ($800^{\circ}C$) dobrano tak czas, aby tytanowa folia całkowicie przeszła w fazę międzymetaliczną Al_3Ti . W wyniku takiego zabiegu uzyskano kompozyt z równomiernie rozmieszczonymi cząsteczkami Al_3Ti w osnowie aluminium (rys. 8).

Rys. 8. Struktura kompozytu z równomiernie rozmieszczonymi cząsteczkami Al_3Ti w osnowie aluminium

3. INNE EKSPERYMENTY

W aluminium z dodatkami (Fe, Si, Mg, Mn) stwierdzono, że tworzące się cząsteczki Al_3Ti przemieszczają i zagęszczają wydzielenia faz Mg_2Si lub $AlSiFeMn$, tworząc w strukturze obszary tych faz bez cząsteczek Al_3Ti (rys. 9).

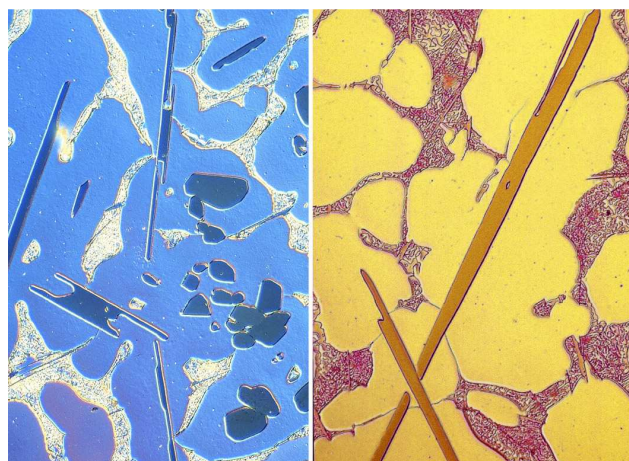
Rys. 9. Wpływ cząsteczek Al_3Ti na wydzielenia faz Mg_2Si lub $AlSiFeMn$

Na obecnym etapie badań nie można regulować wielkości wydzielonych cząsteczek. Udało się natomiast regulować szybkość i ilość powstających cząsteczek w jednostce osnowy. Nie wielka zawartość cynku w stopie, znacznie przyspiesza proces tworzenia się fazy Al_3Ti .

Kompozyt z czystego aluminium i czystego tytanu ma cząsteczki Al_3Ti w osnowie aluminium o wielkości ok. $10\ \mu m$, odległe od siebie $20-30\ \mu m$.

Zwiększając procentowy udział cynku w stopie można otrzymać wydzielenia Al_3Ti w objętości niemal 80 % kompozytu, w bardzo krótkim czasie.

Niewielki udział miedzi w stopie Al zmienia kształt cząsteczek Al_3Ti z prawie sferoidalnego na płytkowy (rys. 10).

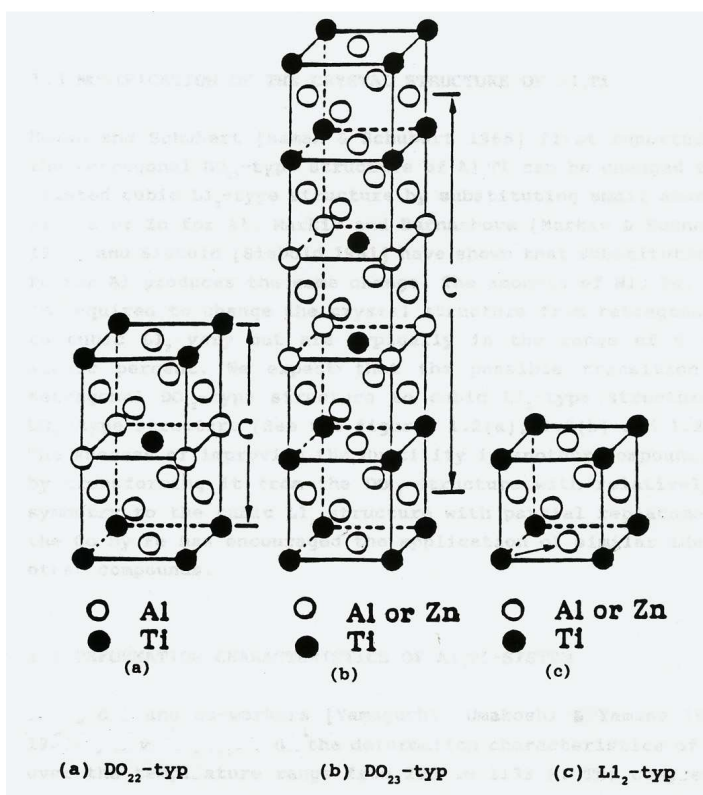
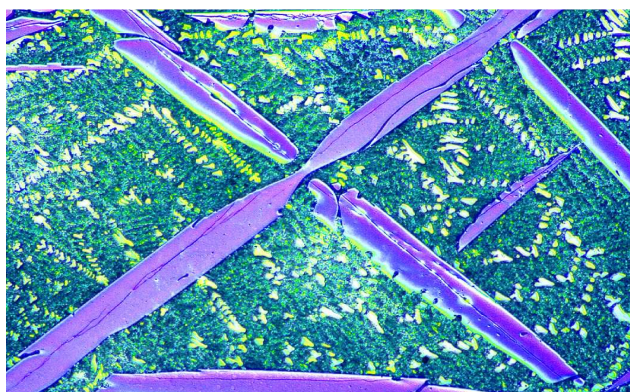
Rys. 10. Wpływ dodatku miedzi w stopie Al na kształt cząsteczek Al_3Ti

Przy kilkunastu procentach miedzi i reakcji w temperaturze $900^\circ C$ wydzielenia fazy Al_3Ti są tylko w kształcie dużych płytek w osnowie aluminium i eutektyki z Al_2Cu (rys. 11).

Proszek Al_3Ti jest twardy, o sieci tetragonalnej, topi się w temperaturze $1340^\circ C$ i ma dużą odporność na korozję. Jest więc duże zainteresowanie przemysłu, ażeby pokrywać nim powierzchnie wyrobów aluminiowych.

Rys. 11. Płytkowe wydzielения fazy Al_3Ti w osnowie aluminium i eutektyki z Al_2Cu

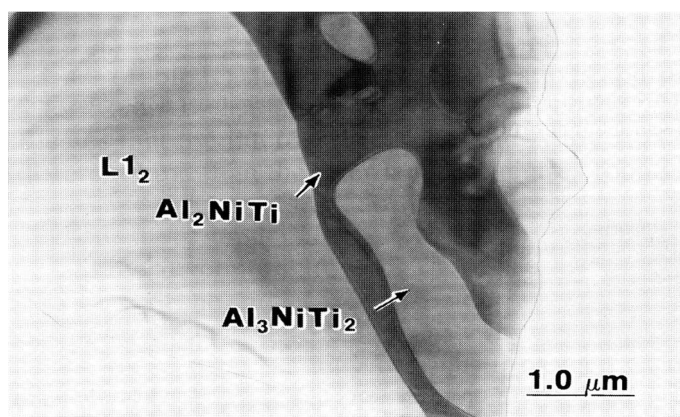

Dalsze badania polegały na dodaniu małej ilości trzeciego pierwiastka: Zn, Fe, Cu albo Ni, aby otrzymać sieć regularną cząsteczek Al_3Ti (rys. 12), tak jak krystalizuje np. Al_3Ni .

W wykonanych eksperymentach jako trzeciego pierwiastka użyto niklu i uzyskano cząsteczki Al_2NiTi i Al_3NiTi_2 (rys. 13) o sieciach regularnej i heksagonalnej.

Rys. 12. Sieci regularne cząsteczek Al_3Ti

Rys. 13. Wydzielения Al_2NiTi i Al_3NiTi_2 powstałe w wyniku dodatku niklu do kompozytu

4. WNIOSKI

Z badań reakcji między płynnym aluminium a stałym tytanem wynika, że tytan najszybciej reaguje z aluminium w temperaturze 800°C. Produktem reakcji są cząsteczki Al_3Ti o wielkości ok. 10 μm równomiernie rozmieszczone w osnowie Al.

Kilkuprocentowa zawartość Zn znacznie przyspiesza reakcje i zwiększa ilość wydzielań. Niewielki dodatek Cu zmienia kształt cząsteczek Al_3Ti z prawie sferoidalnego na płytkowy. Dodanie trzeciego pierwiastka, takiego jak Zn, Fe, Cu, lub Ni, może zmienić sieć krystaliczną cząsteczek z tetragonalnej na regularną.

LITERATURA

1. M. Yamaguchi, Y. Umakoshi and Yamane, *Mat. Res. Soc.* 81 (1987) 275.
2. M. Yamaguchi, Y. Umakoshi and Yamane, *Phil. Mag. A.* 55 (1987) 301.
3. Taftø J., *J. Appl. Cryst.* 15 (1982) 378.
4. Ya.E. Geguzin, L.N. Ref. no.76893, 1975, *Partiskaga Physics Abstracts*.
5. E.A. Feest and J.H. Tweed, *In High Temperature Intermetallics*, Royal Society, London, (1990) 30.
6. C.D. Turner, W.O. Powers and J.A. Wert, *Acta Metall.* 37 (1989) 2635.
7. K. Shubert, H.G. Meissner, A. Raman and W. Rossteutscher, *Naturwissenschaften* 51 (1964) 287.
8. A.J. Bradley and A. Taylor, *Phil. Mag.* 23 (1937) 1049.
9. V.Y. Markiv, V.V. Durnashova and V.R. Ryabov, *Metallofizika* 46 (1973) 103.
10. A.E. Gunnaes, A. Olsen and J. Taftø, *Journal of Materials Science* 33 (1998) 4961-4969.